9(477)
Б24

Барвінський Б.

Звідки пішло ім'я „Україна"?

Вінниця
1917

Др. БОГДАН БАРВІНСЬКИЙ,
ДІЙСНИЙ ЧЛЕН „НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.“

9(4771)
Б 24

ЗВІДКИ ПІШЛО ІМЯ „УКРАЇНА“?

ЦІНА 25 КОП.

Вінницька Бібліотека ... Обласна

ВІННИЦЯ
Друкарня Йосипа Файнгольда
1917 р.

Проверено 1952

LIBRARY OF THE

Відколи московский нарід загарбав історичне імя нашого народу „Русь, руський“[1], відтоді не може воно вже бути виключною власністю нашого народу. Та він сам найшов собі нове імя, неменше старе, як тамто: своі землі став прозивати „Україною“, а себе „українським“ народом, „Українцями“. „Україна“ означало первісно пограниче (пограничні землі). Первісне значіне сього імени пояснив нам польский історик Іроидский, котрий, пишучи в 1672 р. про козацько-польську війну, ось так пояснює чому вони зовуть ся „українськими“ (Ukrainscii): „Так вони зовуть ся, бо живуть у землях, положених наче на березі Польського Королівства з огляду на инші держави, як Волощина, котру відмежевує Дністр і Дикі Поля, в сусідстві татарських посілостей. Бо беріг по польськи край: звідси Україна наче земля, полежена на границі Королівства“.[2] Коли одначе для Польши „Україною“ були тільки пограничні землі, які сусідували з волощиною й Татарщиною, то для цілої Европи „Україною“ повинні були бути й були всі землі нашого народу. В українській народній пісні, приписуваній то Хмельницькому, то Мазепі, то Кальнишевському, в котрій представлена образово доля України, співаеть ся:

---

[1] Костомарів: Историческія монографіи, I. С.-Петербург 1872, ст. 61 „У южно-русскаго народа как будто было похищено его прозвище.“ Тільки в виді „Русии“ (декуди „Руснак“) заховало ся воно ще до сьогодні яко виключна власність нашого народу в Галичині, на Угорщині й Буковині. До сеі справи є окрема моя розвідка під з. „Історичний розвій імени українсько-руського народу“. Львів 1909. Вона появить ся по війні в новім обробленню.

[2] Grondski: Historia belli cosacco-polonici, вид в Пешті 1789 р. ст. 19: „Sic dicti ideo, quod degant in iis provinciis, quae sunt sitae, quasi ad marginem Regni Poloniae, respectu aliorum regnorum, utpote Valachiae, quam dislimitat Tyras, et camporum desertorum versus ditiones Tataricas. Margo enim polonice Kray:inde Ukrajna, quasi provincia ad fines Regni posita“.

„Ой, біда, біда чайці небозі,
Що вивела дітки при битій дорозі“[3].

І справді, як учить нас історія, всі земли нашого народу лежали при тій „битій дорозі“, куди „хто не йшов той скубнув“. Переливали ся крізь них в Европу від непамятних часів лихі азійські орди; скубали їх цілими віками то Поляки, то Угри, Литва й Москва, Татари й Турки. Тож імя „Україна“ на означенє всіх земель нашого народу, се не видумка новійших часів, се імя, визначене для них історичною долею цілих століть. І в устах нашого народу не зараз імя „Україна“ стало означати всі землі, ним заселені, як не означало їх зразу й імя „Русь“. Щораз то ширше значінне здобуває собі воно поволі, аж укінці стає загально-народнім іменем, для зазначення окремішности від московського народу, що став прозивати себе рівнож „руским“, а свої землі „Русю“,

Імя „Україна“ стрічаємо здавен-давна в історії й географії, в народній і штучній поезії.[4]

Та вже в найдавнійших часах, не вважаючи на те, що зразу означало справді тільки пограничні землі, є воно чимсь незвичайним. „Україна“ виступає деколи як усобленє (персоніфікація), вона є чимись живим, що вміє плакати над своєю недолею. Таке найдавнійше усобленє, найдавнійшу персоніфікацію України можна бачати в звістці Київської літописи про смерть князя Володимира Глібовича в р. 1187: „О нем же Оукраина много постона“.[5] Ся Україна не означає всіх земель нашого народу, як то ми сьогодні розуміємо, а є тут іще пограничем і означає переяславщину. Те саме значінне погранича мають і инші літописні згадки про Україну в XII і XIII ст., хоч уже без персоніфікації. І так та сама Київська літопись оповідає про князя Рости-

---

[3] Максимович: Украинскія народныя пѣсни. I. Москва, 1834, ст. 108.

[4] Звертаю увагу на цікаву статейку д. В. Черевка: „Руський“ і „український“ в „Ділі“, 1914, ч. 92, 94 й 96.

[5] Полн. Собр. Русск. Лѣтоп., II, 2 вид. (1908 р.), ст 653.

слава Берладничича під 1189 р.: „Приѣхавшю же емоу ко Оукраинѣ Галичькои“ (галицьке Понизє)[6]. Галицько-Волинська літопись пише (під 1213 р.) як князь Данило „прия Берестии, и Оугровескъ, и Верещинъ, и Столпъе, Комовъ, и всю Оукраиноу“[7] або (під 1282 р.), як то князь Лєшко взяв був у князя Володимира Васильковича „село на Въкраиници именем Воинь“[8] (в обох разах галицьке Забуже, пограниче с Польщею).

Зате частійше вже выступає Украіна (Наддніпрянщина) як персоніфікація в часах козачини. З часів татарських набігів походить пісня, що зачинаєть ся словами:

Зажурилась Украіна, що нігде прожити,
Гей, витоптала орда кіньми маленькії діти“[9].

В думі про смерть гетьмана Свірговського (1574 р.) читаємо знов:

„*А Украіна сумувала,—*
Ой, Украіна сумувала,
Свого гетьмана оплакала“.[10]

А в одній пісні, що відносить ся до подій 1648 р., співаєть ся:

„*Гей, у лузі червона калина, гей, гей, похилила ся,*
Чогось наша славна Украіна, гей, гей, засмутила ся.
А ми-ж тую червону калину, гей, гей, тапіднімемо,
А ми-ж свою славну Украіну, гей, гей, та розвеселимо“[11].

З 80-их років XVII ст. походить вірша п. з. „Лямент Украіни“, де Украіна являєть ся рівнож персоніфікацією.[12] Вірша зачинаєть ся так:

---

[6] ibid. ст. 663. [7] ibid. ст. 732. [8] ibid. ст. 889. Тутже під р. 1268 назване пограничне польське населеннє на Забужу „Ляхове Оукраинянѣ“ (ст. 864; так в Іпатьськім кодексі, Хлєбніковсько-Погодінський кодекси мають „оукраиияне“).

Антонович і Драгоманів: Историческія пѣсни малорусскаго народа, I, ст. 73.

[10] ibid. ст. 161.

[11] ibid. II, 1, ст. 50.

[12] Франко: Студіі над украінськими народніми піснями (Записки Наук. Тов. ім Шевч. т. 78 ст. 137—8).

„Лямнтуетъ Оукраина изъ великимъ жалем,
Же будучи наполнена смуткомъ и печалевъ“.

Одначе найвиразнійше виступає Україна як персоніфікація в драмі з 1728 р., приписуваній то Теофану Прокоповичеви, то Теофану Трофиьовичеви, п. з. „Милость Божія, Украину от неудобъ носимыхъ обидъ лядскихъ черезъ Богдана Зиновія Хмельницкаго... свободившая...“.[13] Тут виступає Украина як особа, „о помощь и пособіе Божіе Хмельнацкому во брани той просить“[14] і „радуется Богу, помощнику своему, и благодареніе возсылаетъ“.[15]

В XVI ст. усталюється ся вже імя „Україна“ та приходить звичайно на означенне середнього й нижнього Подніпровя, хоч напр. ще й у самих початках XVII ст. згадують ся „starostowie ukrainy węgierskiej“ та ukraina granic węgierskich“ попри ukrainę kijowską a osobliwie podnieprski kraj“.[16]

---

[13] Антонович і Др гоманів, op. cit II 1, ст. 144—165.

[14] ibid ст. 149.

[15] ibid ст. 159. Кошовий говорить: „Вѣдаемъ, яко всѣмъ намъ Украина мати“ (ст. 147).

[16] Pisma Stanisława Żółkiewskiego. Wyd. August Bielowski. Львів, 1861, ст. 507 і 545 і 547. Годить ся завважати, що хоч в московщині прийняло ся імя „Украина“ на означенне пограничних земель, то одначе поза значинне погранича воно ніколи не вийшло. Не видно ясно з усіх північних літописей, у котрих згадують ся все лишень „украйные мѣста“, „украйные люди“, „Украйна“ але ніколи в значінню всіх етнографічних московських земель, ніколи в значінню народнього імени, як напр. у нашого народу.

Ось вибір літописних згадок про „московську Україну“. В IV Новгородській літоп. (П. С. Р. Л. IV, ст. 154) згадано під р. 1481 „украйна за Окою“; в Воскресенській літ. (ibid. VIII, ст. 207) згадана під р. 1480 „Украйна“ за рікою Угрою; під 1512 р. читаємо в ній „на украйну, на Вѣлевскіе и на Одоевскіе мѣста“ (ст. 252). під 1513 „украйные мѣста“ ст. 253; під 1517 р. „пришед на великого князя украйну, около Тулы и Беспутю“; „иѣшіе люди украйные“ (ст. 261); під 1518 р. „на великого князя украйну, по Псковскому пригородку къ Опочкѣ“, „на украйну на ихъ вотчину на Путивльскіе мѣста“ (ст. 261); під р. 1532 „великому князю Василію и его сыну князю Ивану и ихъ украинамъ лиха никоторого не чинити“ (ст. 279); під р. 1541 „на Рязань, и на Угру, и въ Серпуховъ и по всей украйнѣ“ (ст. 296); в I Софійській літоп. (П. С. Р. Л. V. ст. 197) згадана під р. 1271 „украйна Псковска“ „взяша съ украйны нѣсколько Псковскихъ селъ“.

Як колись ім'я „Русь", звязане первісно тісно з землею Полян і її осередком Київом, розширяється ся поволі на щораз дальші землі, здобуваючи собі замісць дотеперішнього географічного, етнічне (народне) значінне, то б то, замісць означати одну частину семель нашого народу й ії поселенців розширяється ся на всі його землі й їх поселенців уже в значінню народу, а не якоісь пригранічної людности, так само й ім'я „Україна" здобуває собі поволі те саме значінне та стає народнім іменем. І як колись князь Олег сказав про Київ: „се буди мати городомъ Рускимъ",[17] так само й козаки вважали Київ серцем України (metropolis Ucrainae). В письмі з 1711 р., котре мали предложити Туреччині, написали вони: „Як чоловікови без душі, так Україні годі жити без Київа"[18].

Рішучий зворот у розумінню значіння імени „Україна" спричинили війни Хмельницького. Наш нарід став почивати себе великою одиницею й відчувати спільну приналежність поодиноких земель, а старе історичне ім'я „Русь" стає відтоді не тільки тожсамим з іменем „Україна", але навіть починає йому уступати місця. Відживає стара память, котра сягає X ст. й котра не завмирала й у XVI ст., про те, що Русь і православє сягають по Вислу, по Краків (fines Russe extendente usque in Cracoa"[19]; Russia montes Sarmaticos haud longe a Cracovia attingit"[20]; Roxolania quae Carpathios montes non longe ab urbe attingit Cracovia"[21]). Хмельницький уживає ще, правда, зарівно імени „Русь" і „Україна", але одного й другого в тім самім, етнічнім (народнім) зна-

---

[17] Полн. Собр. Русск. Лѣтоп. II ст. 17.

[18] Колесса: Матеріали до історії Козаччини з рр. 1709—1721, зібрані в з Шведським Державнім Архіві в Штокгольмі. Львів, 1910, т. 12. „Tamguam ulli mortalium absque anima, ita quoque Ucrainae ablata Kiovia vivere est impossibile".

[19] Запис Оди, вдови Мешка I. з 995 р. Monum. Poloniae histor, 1449

[20] Herberstein: rerum Moscoviticarum Commentarii (Historiae Rutenicae Scriptores exteri saec. XVI. ed Starczewski, I, ст. 4). Г. послав до Москви в рр. 1517 і 1525. Перше виданнє його твору 1549 р.

[21] Krasinski: Polonia (Mizleri de Kolof Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae Collectio Magna, I Varszaviae, 1761, ст. 18). Уперше надруковано тв'р капоніка Яна Красіньского (†1612 р.) в 1574 р.

чінню. Деколи зі слів гетьмана бачимо його погльд, що „Русь“, се виключно т. зв. „полудпева Русь“, то є виключно землі нашого народу, а не зарівно землі нашого, московського й білоруського народу. Його слова: „Ale mi to Bóg dał, żem jest jedonowładzcą samodzierzcą Ruskim“ мають історичну основу, бо ще в XIII ст. галицький літописець назвав князя Романа Мстиславича „самодержцем усеі Руси“ [23] через те, що цей збірав у своіх руках слив всі українські зомлі, котрім одиноко прислугувало імя „Руси“. Й тому то Хмельницький міг підписувати с „Hetman woyska Zaporowskiego y wszystkich Rusi“ [24] И старім переданню й у Хмельницького сягала ся Русь аж н Вислу: „Wybiję Lackiej niewoli naród Ruski Wszystek“, ка же він. „Pomoże mi tego czerń wszystka po Lublin, po Kra kow“ [25] Річ ясна, що не про політичні (державні), але пр етнографічні (народні) границі [26] думав тут Хмельницьки скоро рахував на поміч чорни, що заменкувала землі п Люблин і Краків. І хоч уживає Хмельницький деколи імен „Україна“ в тіснійшім значінню, в значінню провінції (одн частини земель нашого народу, Подніпровя) попри Поділ Волинь, уживає його й у ширшім значінню, етнічнім, у тім самім, що в инпім місці імени „Русь“: „A stanąwszy na Wisłą powiem dalszym Lachom: „Sydite i mowczite, Lachy I Duków i Kniaziów tam zahonię; a będąli z Zawisla krzy kać znajdę ja ich tam pewnie. Niepostoi mi noga żadne

---

[22] Miaskowski: Dyaryusz podroży do Pereasławia 1649 (Michałowski: Księgà pamietnicza, ст. 374).

[23] П. С. Р. Л. II., ст. 715.

[24] Лист. Хм. до султана з 14 X. 1648. Arch. akt. daw. m. Krakow Acta Publica, I, збірник Pinocci) Цитат у Линницького: Stanisław Mik Krzyczewski. (Z dziejòm Ukrainy, Kijôw, 1912, ст. 181, пр. 2).

[25] Michałowski: Księga pam,, ст, 376,

[26] Значінне політичних і етнографічних границь таке: в по тичних границях якоїсь держави містять ея й землі, заселені т кож инпим народом, як сей до котрого дана держава належи етнографічні границі означають земли, в котрих живе лиш од нарід, або бодай має переважаючу більшість.

Kniazia i szlachetki w Ukrainie“[27]. Річ ясна, з зіставлення змісту (з контексту), що та Украіна, де не буде ніодного польського князя та шляхтича, то всі українські землі по Вислу[28].

Погляд, що етнографічна Русь, Русь яко нарід, сягае по Вислу, найшов вислів рівнож і проєктах поділу Польщі 1657 р. „А договорено ся де у гетмана у Богдана Хмельницкого с Ракоцею Венгерским на том: городы по Вислу рѣку и въ которыхъ жили Русскіе люди благочестивые и церкви были“[29]; а в статях Дорошенка з 1669 р. читаємо: „Русскій народъ роздѣли ся нынѣ въ различные страны людей . . . изъ единые страны Премышля, Самбора и отъ града Кіева и дале даже на 12 миль, и съ другіе страны отъ рѣки Вислы“[30]. Тожсамість імен „Русь“ і „Украіна“ вже в тих часах (XVII ст.) маємо стверджену документально. В однім уступі інструкції гетьмана Петра Дорошенка для послів від Запорозького Війська з 2 жовтня 1670 р. на сойм читаємо таке:

„Метрополиту Кіевского абы того которого всѣ духовныи и свѣцкие **рускаго** Православъного **украинъского Народу** станы зъ Гетманомъ и войскомъ Запорозкимъ волною Елекциею оберутъ Пастыремъ потверждано“[31].

---

[27] Michałowski: Księga pam. ст. 376. В грамоті для київобратського монастиря з 11, I. 1651 р. говорить Хм., що Бог поміг йому „Ляховъ зъ Украины въ Польщу далеко прогнати“ (Акты южн. и зап. Россіи III, ст. 444).

[28] Лиш один одинокий кодекс діярія Мясковского, виданий у „Пам. врем. комм. кіевск.“ I. 3., ст. 333 має „tu w Ukrainie“, що могло-б указувати на Україну в сіснійшім значінню. Але такій думці противить ся, як кажу, контекст, а крім сього инші кодекси, у Міхаловского (ст. 375), Niemcewicza: Zbiór Pamiętnikow historycznych o dawnej Polszcze (IV, ст. 362), Zrzódła do dziejów polskich (вид. Ірабовским і Пжездзецким, I, ст. 9) мають „w Ukrainie“ без „tu“.

[29] Акты южной и зап. Россіи III., ст. 557.

[30] ibid. IX, ст. 167.

[31] Оригінал інструкції в Архіві кн. Чарторийских у Кракові MS. 402, ст. 736. Фотографічну знимку згаданого уступу зложив я в „Музею Наук. Тов., ім. Шевченка“. Перший звернув на нього увагу Лепинський у книзі „Z dziejów Ukrainy“, ст. 159.

Старий переказ, що етнографични границі українських земель сягають по Вислу, переховав ся і в народніх думах

і піснях з часів Хмельниччини і в штучній поезії. Що більше, імя „Русь“ заступлене тут уже новим етнічним іменем „Україна“.

В одній думі так відзиваються Жиди-втікачі до мешканців города Полонного:

„Ей, Полоняне, полоняська громадо!
Колиб ви добре дбали,
Од Польщи ворота отбивали,
Да нас за Вислу річку хоч у одних сорочках пускали!
То-б ми за річкою Вислою пробували,
Да собі дітей дожидали,
Да їх добрими ділами пацуали,
Щоб на козацку Україну і кривим оком не поглядали“[32].

І тут видно з зіставлення змісту, що та „козацька Україна“, на котру Жиди мают поглядати оком ізза Висли, сягає по Вислу. Бо хоч Зборівський договір установив границі козаччини по Случ, хоч мусів тим удоволяти ся наш нарід, співаючи: „Ой, чи бач, Ляше, що по Случ наше“[33], то одначе властивими границями вважав нарід ріку Вислу, як бачимо з отсеї думи. Поляки благають козаків:

Ей, козаки,
Рідній брати!
Колиб ви добре дбали,
Да нас за річку Вислу хоч в одних сорочках пускали!“

На те відповідають козаки:

„Ей, Ляхи-ж ви, Ляхи,
Мостивій пани!
Колись наші діди над сівою річкою козакували“[34].

Що Україна в думах і піснях нашого народу, то землі по Вислу, видно зовсім ясно. Напр.:

---

[32] Антонович і Драгоманів, op. cit. II, 1, ст. 24.
[33] ibid. ст. 24.
[34] ibid. ст. 112.

„То Лях до козака словами промовляв:
— Лучше-б, козуро, могли мої очі на потилиці стати,
Так би я міг ізза річки Висли на Україну поглядати!“[35].

В пісні про Перебійиоса говорить ся, що як Поляки не хотіли згодити ся на те, щоб козацькі границі сягали по Случ, козаки збунтували ся й Поляки „утеряли Вкраіну“. І тут з зіставлення видно, що Україна то землі по Вислу, бо зараз дальше в тій пісні співаєть ся:

„Загнали Ляхів за річку Вислу,
Що не вернуть ся і в три роки“[36].

---

[35] ibid. ст. 115.

[36] ibid. ст. 40. В тій пісні читаємо в одним місці:

«Заженім Ляшка, вражого сина,
Аж за тої Дунай глибокий».

На основі сього пише п. Sochaniewicz: «Ukraińsko-ruska prawda dziejowa w świetle źródeł historycznych“, Львів, 1913, ст. 11, що „równie bowiem dobrze mógł pan B. (себ то я), lub jemu podobny historyk udowadniać, że Ukraina czy Polska rozciągały się etnograficznie aź po Dunaj». Вже з дальшої части пісні, де сказано, що козаки „загнали Ляхів за річку Вислу“, міг був п. С. здугадати ся, що тут поетично названа Висла, як велика ріка, Дунаєм. А коли ні, то міг був повчити ся дечого з розвідки проф. Ягіча: Dunav-Dunaj in der slavischen Volkspoesie (Archiv f. slav. Pihlol. I, 1876), де на ст. 310-11 читаємо: „In ihr (в українській поезії) spielt Dunaj eine so hervorragende Rolle, in ihr ist die ganze Lebensgeschichte eines Kosaken oder eines kleinrussischen Mädchens so vielfach mit diesem Fluss verschlunger, dass ich befürchtete es würde das Totalbild nicht recht deutlich zur Anschauung kommen, wenn ich sie nicht abgesondert behandeln hätte“. „Es braucht nicht erst ausdrücklich bemerkt zu werden, dass die so häufige Erwähnung des Dunaj diesem Namen zuletzf die ganze allgemeine Bedeutung eines Flusess oder auch nur Wassers überhaupt verleihen konnte“. Що в нашій пісні названа Висла поетично Дунаєм, знаємо, як сказано вище, вже з самої пісні, де дальше виразно про Вислу говорить ся. Але міг був п. С. пересвідчити ся про стійність своіх „аргументів“, заглянувши й до польської народньої поезії, де Висла називаєть ся деколи Дунаєм, напр.:

„Kasia wleci w tę Wisłę, w ten Dunaj“.

(Kolberg: Pieśni ludu polskiego, I, 1857, ст. 258).

По старому переказу переховав ся погляд, що Україна сягає по Вислу, також і в штучній поезії. В одній вірші з XVII ст. говорить ся:

„Честь Богу хвала. Навіки слава війську дніпровому,
Що із Божої ласки запали Ляшки к порту Вісля-
ному.

А родъ проклятий жидівський сиятий, чиста Україна“[37].

З зіставлення змісту знову виходить, що Україна „чиста“ аж по Вислу!

Те саме бачимо в згадуваній уже драмі з 1728 р., „Милость Божія“. Там „Вість“ відзиває ся так до України:

„Далъ, Украино, все Богданъ твой ступаетъ,
Отъ Львова до Замостя скоро приступаетъ.
. . . . . .
. . . . . .

А по Вислу границу тебѣ закопавши“[38].

В часах Петра Великого вже зовсім виразно вживає ся імени „український нарід“. І так сам царь Петро писав: „**Народъ украинскій** зѣло умент, но мы можем быти отъ этого не въ авантажѣ . . .“[39]. Гетьман Пилип Орлик у листі до Запорожців з 23 квітня 1734 р. писав: „Поблажала вправде Москва зъ початку **всему нашему народу Украинокому**“[40]. Той самий Орлик у письмі до короля Карла XII (без року, але між 1711 й 1713) пише: „sins consensu omnium tam spiritualium quam saecularium **Universae Ucrainae** ordinum ac statuum“ (без згоди всіх духовних і світських чинів і станів усеї України), а наш нарід зве „**Populus Ucrainensis**“ (український нарід), „**gens universa Ucrainensis**“ (весь український нарід[41]. Що Україною звали ся (коли

---

[37] Антонович і Драгоманів, ор. с/т. II, 1, ст. 140.

[38] ibid ст. 153 **ѣ** читай як **і**

[39] Цитат у статї д. Черевка („Діло“, 1914, ч. 96).

[40] Скальковскій: Филиппъ Орликъ и Запорожцы (Кіевская Старина, 1882 апрѣль, ст. 112).

[41] Єнсен: Орлик у Швеції (Зап. Н. Т. Ш., т. 92., ст. 114 116). Пор. ще гравюру (ритовину) Голяндця Гондію са з 1654 р. де Хмельницький названий „Cosaccorum et Plebis Ukraynen (sis) Dux“. (Гетьман козаків і українського посполства). Антоновіч Бец: Историческіе дѣятели юго-западной Россіи Кіевъ 1885 мія

ходить про поодинокі землі) не тільки пограничні землі, як напр. у XII ст. Переяславщина та галицьке Понизе, в XIII ст. галицьке Забуже, а від XVI ст. постійно середнє та нижне Подніпрове, то й на се маємо приклади. Україною була для нашого народу й Волинь, бо в одній пісні співається ся, як Татари, пограбивши Волинь:

„*Везут Волиночку,*
Молодую Вкраіночку“[42].

А Поділле зоветь ся рівнож в одній пісні „Україна Подольська“[43].

Згадати-б тут ще й про карти України, що появляли ся протягом XVII й XVIII ст. Славний французький інжінер Боплян (Beauplan). що довший час пробував на службі в польського короля Яна Казимира й подорожував по Україні, видав у 1651 р. та знову в 1660 р. твір п. з. „Description d'Ukranie, qui sont plusieurs provinces du royaume de Pologne contenues depuis les confins de la Moscovie jusques aux limites de la Transylvanie“[44] (опис України, то б то великого числа земель, що сягають від границь Московщини до границь Семигороду), а крім того генеральну (загальну) і спеціяльні (подрібні) карти України. І хоч ре-

---

ст. 12 й 13. Форму „Українці в етнічнім значінню бачимо на пній гравюрі з XVII ст., де Хм. зовет ся Cosaccorum et Ukrainyensium Dux“ (гетьман козаків і Українців ibid. між ст. 20 й 21). Чернігівський архиепископ Лазарь Баранович у своїй „Lutnia Apollinowa“ (Київ, 1671 ст. 419) пише:

„Ukraincowi jeśli rzeczesz „chłopie“,
Na drugim werszu to posłyszysz „chopię“.

[42] Антонович і Драгоманів, op. cit. I. ст. 84.

[43] ibid. II., 1. ст. 25. „Ukraina Podolska“ згадуеть ся напр. в 1585 р. в „Dyaryuszach sejmowych r. 1585“ (Script. rer polon. XVIII), ст. 321 і 1671 р. в Starowolski: Pobudka albo rada na zniesienie Tatarow perekopskich (вид. Туровского, Краків, 1858), ст. 3

[44] Основну студію про Бопляна з перекладом його твору й репродукцією карт видав Лясковронський: Гильомъ Левассеръ-де-Боплан и его историко-географическіе труды относительно Южной Россіи. Кіевъ, 1901, а репродукції карт і вступну студію да Кордту „Матеріал-ах по исторіи русской картографіи“ вип. IIв, Київ, 1910, ст. 16—23 (карти I—IX).

неральна карта Боплана з р. 1648/51 має заголовок „Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina cum adiacentibus provinciis“. (Загальний парис Диких Піль, звичайно званих Україною, з сусідніми землями), то одначе заголовок спеціяльної карти України з року 1650 „Delineatio specialis et accurata Ukrainae cum suis palatinatibus ac districtibus provinciisque adiacentibus“ (подрібний і докладни парис України з її воєводствами, повітами й сусідніми землями (вказує на зовсім щось инше: імя „Україна“ обіймає тут усі етнографічні землі нашого народу, представлені на карті під новищим заголовком.

Зверну увагу й на голяндські репродукції (відбитки) карт Боплана з 2-гої пол. XVII ст. На них маємо представлені отсі части з цілої України: 1. Ukrainae pars, quae Podolia palatinatus vulgo dicitur; 2. Ukrainae pars, quae Braclavia palatinatus vulgo dicitur; 3. Ukrainae pasr, quae Kiovia palatinatus vulgo dicitur; 4. Ukrainae pars, quae Pokutia vulgo dicitur (Части України, звані звичайно воєводствами Подільським, Брацлавським, Київським і Покутєм).

Ся остання карта для нас особливо цікава. На ній виступають як міста України (назвемо тут що важнійші): **Галич** (котрий дав імя Галицькому князівству й нинішній Галичині), Коломия, Богородчани. Большівці. Букачівці, Бурштин, Войнилів, Городенка, Делятин, Добрилів, Журавно, Заболотів, Єзуполь, Калуш, Коросятин, Космач, Косів, Кіцмань, Коршів, Кунольники, Кути, Микуличин, Молотьків, Надвірна, Обертин, Підгайці, Спятин, Тисьменица, Товмач, Устє і т. д. і т. д. На французьких копіях спеціяльної карти України Боплана, зладжених братами Сансонами в Парижі 1655 р. представлені поодинокі землі „великої України“ (de la Grande Ukraine), то б то України в етнографічних границях.

Бачимо з карт Боплана, що в половині XVII ст. „Україна“, се вже не якесь пограниче, не само Подніпровє, а великі земельні простори від Московщини аж до Семигороду. А навіть коли взяти під увагу генеральну карту Боплана, де Україна означена тільки яко часть земель нашого народу (то б то деякі українські землі Польщі), то одначе инші землі нашого народу на сій карті се „Русь“ (Russia) в противенстві до „Московщини“ (Moscovia). І саме тут (пор. також вище

Дороженкову інструкцію з 1670 р. про руський православний український нарід") у тім рівнорядним зіставленню назв обох половин земель нашого народу. „Руси" и Украини", можна бачити історичну основу до вживання в новійших часах подвійного імени в виді „Україна-Русь", „українсько руський"[45]. Вжеж і Хмельницький робив докори Полякам, „**Ukrainę i Ruś** nawet wszystką Lachom wypowiadając"[46]. Але що цікавійше, на одній карті України між „Urdes maiores Ukrainae" виступає „**Leopolis** (Luwow seu Lemberg)", а на французькій карті з 1791 р. читаємо: „La Russie Rouge ou Polonoise, qui comprend les **provinces de la Russie Ronge, de Volhynie et de Podolie**, vulgairement connues sous le nom d' **Ukraine** ou ou paus des Cosaqnes". (Червона Русь, або польска, що обіймає землі Червоної Руси, Волині й Поділля, звичайно знана під іменем України або землі козаків). Отже Україна тут і Червона Русь (Галичина) і Поділле й Волинь![47]

Хоч може й занадто пересадним було-б не тільки в XVII ст., але й коли нибудь ранійше числити етнографічні границі Руси по Вислу, все-ж-таки з усього сказаного вище бачимо, що від XVII ст. існує нове народне імя „Україна", котре вже тоді обняло всі етнографічні українські землі (Україну в тіснійшим значінню, то б то Подніпров'е, Галичину, Покуття, Волинь і Поділле).

---

[45] Цікаго порівнати з імени „Україна-Русь" се, що син царя Івана Грозного підписав ся „Пресвѣтлый царь и великій князь Москво-Россіи Ѳеодоръ Ивановичь бысть благодѣтель церкви". Напись у гоковній бани Волоскої церкви у Львові. Ол. Барвінський: Ставропигійске Брацтво Успеньске у Львовѣ, Львів, 1886, ст. 55.

[46] Діярій Мясковского в Michałowski: Księga pam., ст. 374 [Ukrainę nawet wszystkę i Ruś"] в Kognowicki: Zycia Sapiehòw, III. ст. 138 (Ukrainę i Ruś nawet wszystką"), в Памятники кіевск. комм. I, 3, ст. 327 (Ukrainę i Ruś nawet wszystkę"). в Niemcewisz: Zbiór pam histor. IV. ст. 359 („Ukraine i Rus nawet wszystkie.").
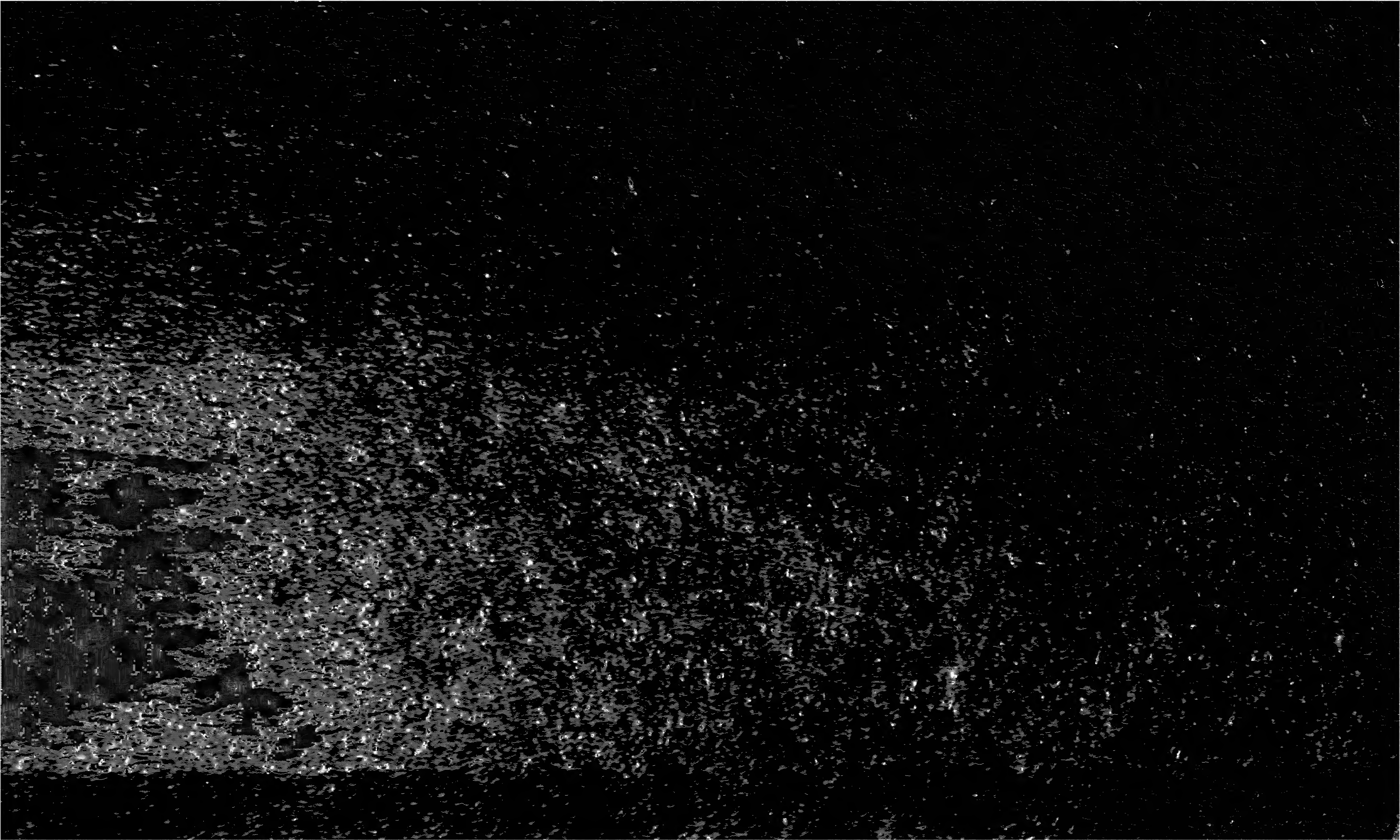
[47] Отсі карти находять ся в бібліотеці „Британского Музею" в Лондоні, а в катальозі (всіх є 20) відмичен назвою „Ukraine". Гл. про те в статі Подолянина: Ukraina seu terra Cosaccorum. (Рада 1912, ч. 219, передруковано в Ділі 1912, ч. 233).